

www.vulkani.rs
office@vulkani.rs

Naziv originala:

Linda Åkeson McGurk

THERE'S NO SUCH THING AS BAD WEATHER

Copyright © 2017 by Linda Åkeson McGurk

All rights reserved.

Translation Copyright © 2024 za srpsko izdanje Vulkan izdavaštvo

ISBN 978-86-10-05028-8

Ova knjiga štampana je na prirodnom recikliranom papiru od drveća koje raste u održivim šumama. Proces proizvodnje u potpunosti je u skladu sa svim važećim propisima Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja Republike Srbije.

LINDA OKESON MAKGURK

AKO JE

ZIMA,

NIJE

LAV

SKANDINAVSKI NAČIN
za podizanje zdrave,
otporne i samouverene dece

Prevela Sana Knežević

VULKAN
IZDAVAŠTVO

Beograd, 2024.

Za Maju i Noru

SADRŽAJ

<i>Rečnik skandinavskih pojmova</i>	9
<i>Uvod</i>	15
<i>Poglavlje 1: Pravo na prirodu</i>	21
<i>Poglavlje 2: Svež vazduh je dobar za vas</i>	55
<i>Poglavlje 3: Samo neka se igraju</i>	88
<i>Poglavlje 4: Svi moramo da brinemo o prirodi</i>	122
<i>Poglavlje 5: Malo prljavštine nikom neće škoditi (baš kao ni malo kiše)</i>	153
<i>Poglavlje 6: Sloboda s odgovornošću</i>	180
<i>Poglavlje 7: Napolju je bolja veza</i>	218
<i>Poglavlje 8: Potrebno je selo</i>	251
<i>Manifest majke Skandinavke „Ustani i izađi napolje“</i>	265
<i>Zahvalnice</i>	269
<i>Bibliografija</i>	271

REČNIK SKANDINAVSKIH POJMOVA

Allemansrätten – Pravo javnog pristupa, uobičajeno pravo koje široj javnosti u Švedskoj daje opsežna prava na rekreaciju u prirodi, uključujući planinarenje, kampovanje i potragu za bobicama i pečurkama na privatnom posedu. Nešto drugačije verzije zakona postoje u Norveškoj i Finskoj.

allmän förskola – Univerzalni predškolski sistem u Švedskoj, koji nudi negu sa skraćenim radnim vremenom i punim radnim vremenom tokom cele godine po visoko subvencionisanim cenama.

barntädgård – Švedska verzija originalnog nemačkog dečjeg vrtića Fridriha Frebela, usvojena u Švedskoj krajem XIX veka i zamenjena univerzalnim predškolskim sistemom 1950-ih.

barnvagn – Vrsta čvrstih kolica koje vole skandinavski roditelji i u kojima bebe često spavaju na otvorenom.

educare – Ovim izrazom se ponekad opisuje skandinavski model istovremenog zbrinjavanja i obrazovanja dece predškolskog uzrasta čiji roditelji rade van kuće.

farfar – Deda po ocu.

farmor – Baba po ocu.

fika – Ležerno druženje, obično uz kafu ili čaj i pecivo. Popularna aktivnost za mame i tate na roditeljskom odsustvu.

forest school (šumska škola) – Predškolske ustanove/vrtići u kojima deca provode veći deo dana igrajući se i učeći na otvorenom, tokom cele godine, bez obzira na vremenske prilike. U SAD su poznati i kao šumski vrtići ili predškolske ustanove u prirodi.

friluftsliv – Grubo se prevodi kao „život na otvorenom“ i opisuje kulturu i način života koji su u velikoj meri posvećeni istraživanju i uživanju u prirodi.

fritids – Subvencionisani vanškolski program za decu školskog uzrasta u Švedskoj, Danskoj i Norveškoj, koji uglavnom nudi umetnost i zanate, igre, fizičku aktivnost, pomoć sa domaćim zadacima i igru na otvorenom.

galonisar – Pantalone, to jest odeća za kišu, obično kombinezon od poliestera, što je neophodno kako bi se deca i njihova obična odeća zaštitili tokom neurednih igara na otvorenom.

hygge – Način na koji se u Danskoj bore protiv duge, mračne zime tako što stvaraju prijatnu atmosferu i uživaju u dobrim stvarima u životu sa prijateljima i porodicom. Često uključuje paljenje sveća.

inskolning – Proces postepenog uvođenja deteta u predškolsku rutinu, kada roditelj prati dete u predškolskoj ustanovi tokom dela ili tokom

Ako je zima, nije lav

celog dana. U zavisnosti od deteta, ovaj proces može da potraje od nekoliko dana do nekoliko nedelja.

midsommar – Proslava najdužeg dana u godini (letnjeg solsticija) u junu, tokom koje se igra oko majskog drveta, pevaju tradicionalne pesme i prave venci od cveća. U Švedskoj je ovaj praznik gotovo jednako popularan kao i Božić.

morfar – Deda po majci.

mormor – Baba po majci.

mula – Popularna dečja igra, bacanje snega u lice osobe koja to ne očekuje.

Mulle – Imaginarni šumski trol koji podstiče decu da brinu o prirodi. Osmislilo ga je 1950-ih Švedsko udruženje za aktivnosti na otvorenom. Takođe se koristi da opiše nekoga ko izuzetno voli da aktivno provodi vreme u prirodi ili je „kranči“.*

saft – Slatko piće, obično s ukusom bobičastog voća, popularno među decom, posebno tokom leta.

school forest (školska šuma) – Šume u privatnom vlasništvu koje su namenjene predškolskim ustanovama i školama za igru i učenje na otvorenom. Obično su dozvoljene aktivnosti koje prevazilaze *alle-mansrätten* (pravo javnog pristupa), kao što je obeležavanje staza i izgradnja skloništa.

* U ovom kontekstu termin „kranči“ (*crunchy*) opisuje osobu koja je ekološki osveščena i donekle opsednuta zdravljem. (Prim. prev.)

Skogsmulle – (Pogledajte *Mulle*.)

skolefritidsordning – (Danski. Pogledajte *fritids*.)

soľfattig – „Siromašan suncem“. Izraz koji meteorolozi često koriste da opišu skandinavska leta.

udeskole – Danska reč za „školu na otvorenom“. Interdisciplinarni pristup nastavi u kojoj deca uzrasta od sedam do šesnaest godina redovno uče napolju.

uppehållsväder – Švedski izraz koji opisuje kratku pauzu između dva kišna perioda.

Valborg – Godišnja proslava proleća 30. aprila. Obično uključuje horsko pevanje, burne studentske parade, kao i lomače.

öppna förskolan – Švedski izraz za „otvorenu predškolsku ustanovu“, besplatni program koji nudi mesto sastanka za roditelje na odsustvu i obezbeđuje razvojno odgovarajuće aktivnosti za bebe i decu do pet godina.

*Imamo sasvim kratkotrajnu priliku da svojoj deci
prenesemo ljubav prema Zemlji i da im ispričamo svoje
priče. To su trenuci kada svet postaje celovit.*

– RIČARD LUV

UVOD

Majka Šveđanka u ruralnoj Indijani

„Neću da idem napolje.“

Moja četvorogodišnja ćerka Nora stoji u predvorju, potpetice je čvrsto zakucala u pod, napučila se i prekrstila ruke u znak protesta.

Oglasila se i njena sestra, sedmogodišnja Maja:

„*Moramo* li, mama?“

Izgedaju kao da sam ih upravo zamolila da pospreme sobu ili, još gore, kao da sam im poslužila činiju fermentisanog prokelja.

„Radije bih da gledam film.“

„Ali napolju je svež sneg. SNEG! Da li želite da napravite Sneška?“
Pevušim, kanališući svoju unutrašnju Anu, kladeći se da će ih osvojiti njihova opsesija svim stvarima vezanim za *Zaleđeno kraljevstvo*.^{*}
Znam da će, ako samo uspem da ih izvedem napolje, uskoro početi da se valjaju po snegu i da će ubrzo zaboraviti na *Barbi u modnoj bajci*.^{**}
Teško je samo stići do toga.

^{*} *Frozen*, popularni crtani film. (Prim. lekt.)

^{**} *Barbie: A Fashion Fairytale*, crtani film iz 2010. godine (Prim. lekt.)

„Napolju je hladno!“, buni se Maja. „Zašto uvek moramo da idemo napolje?“

U tom trenutku sam u iskušenju da im ispričam sve o tome kako smo se igrali nekada, kada su postojale samo dve televizijske stanice (od kojih nijedna nije prikazivala crtane filmove, osim subotom ujutru), kada je trebalo kompjuterske igrice učitavati sa kasete, i kada sam morala da pešačim pet kilometara do škole kroz sneg do kolena, uzbrdo u oba smera. Umesto toga, čim otvorim usta, zvučim kao moja učiteljica u prvom razredu.

„Ne postoji loše vreme, samo neadekvatna odeća!“, izletelo mi je malo suviše veselo u pokušaju da prikrijem to što sam zapravo sve više ljuta.

Deca gledaju u mene sa potpunom nevericom. A onda je Nora vrišnila: „Mrzim svoje pantalone za sneg!“ Potom se bacila na pod, skidajući svoje nove nepromočive pantalone u stilu gusenice.

Diši duboko. Izbroj do deset.

„A da pokušamo da izađemo napolje na petnaest minuta samo da vidimo kako je? Onda možemo da odlučimo da li ćemo da ostanemo još malo napolju ili ćemo se vratiti unutra.“

Usaglasivši se povodom ovog kompromisnog rešenja, konačno izlazimo kroz vrata, u hladno februarsko jutro. Već sam se bila oznojila od napora da detetu koje se vrpolti obučem pantalone za sneg, čizme, jaknu od flisa, rukavice, zimsku jaknu, šal i kapu, i bila sam donekle već iscrpljena od usijanih pregovora. I ne mogu a da se ne zapitam šta, dođavola, nije u redu sa decom ovih dana – zašto ne žele da se igraju napolju?

Vozimo se do lokalnog gradskog parka u malom gradu na Srednjem zapadu, koji nazivam svojom kućom. Vazduh je oštar, nebo puno vlage, kobaltnoplavo. Usput smo videle nekoliko veverica kako jure uz drvo i niz njega. Osim toga, mogle bismo da šetamo i po Mesecu. Na ulicama nema automobila, napolju nema dece, ništa se ne čuje. Grad je bukvalno

zatvoren. Prethodne noći je prema vremenskoj prognozi moglo da se očekuje da padne od tri do deset centimetara snega. U iščekivanju da će ih zasuti sneg, susnežica i led, ljudi su žurili kući sa posla da napune svoje generatore i u poslednjem trenutku uzmu osnovne namirnice iz prodavnice. Do kraja noći, prolaz za hleb i mleko u *Volmartu* izgledao je kao tržni centar iz doba Hladnog rata u Moskvi. Za sledeće jutro su škole u okrugu najavile početak nastave dva sata kasnije, a većina manje važnih aktivnosti je unapred otkazana. Ujutru, planirano dvočasovno kašnjenje škola pretvorilo se u potpuno zatvaranje – poznatije kao „snežni dan“ – a takođe je bila zatvorena i lokalna uprava.

Gde god da smo krenule, uključujući i malo brdo za sankanje u parku, sneg je bio praktično netaknut. U početku su Maja i Nora bile previše uzbuđene zbog snega da bi obratile pažnju na kompaktnu tišinu. Devojke prave sveže tragove u snegu i bacaju se na tlo da naprave snežnog anđela, kikoću se i pričaju bez prestanka. Onda Maja, koja je do sada već zaboravila na dramu u predvorju i sopstveno glasno protestovanje, pogleda unaokolo i primeti da nešto nije u redu. „Mama, gde su sva druga deca?“, pita me. „Zašto nisu u parku?“

Njeno pitanje me vraća u neko drugo vreme i na neko drugo mesto. Rođena sam i odrastala sam u Švedskoj, u gradu koji se nalazi otprilike na istoj geografskoj širini kao i Aljaski zaliv. Dok smo odrastali, moji prijatelji i ja provodili smo slobodno vreme uglavnom rovući po zemlji, penjući se po drveću, skupljajući puževe, trkajući se sa zečevima i kućnim ljubimcima, praveći modrice na nogama i krstareći komšilukom na biciklima. Zimi smo skijali, klizali, vozili se saonicama niz strma brda puna drveća, jeli smo sneg sa tih istih brda, gradili utvrđenja sumnjivog kvaliteta i povremeno se zabavljali gurajući sneg u lica vršnjaka koji se tome nisu nadali (igra koja se obično naziva *mula*).

U predškolskoj ustanovi smo se svakoga dana satima igrali napulju, po kiši ili suncu, a u osnovnoj školi, odmor u zatvorenom je bio dozvoljen samo ako je postojala realna mogućnost da nas udari grom.

Znali smo da je kuknjava u vezi sa tim besmislena. Od nas se očekivalo da se obučemo u skladu s vremenskim uslovima i da izdržimo ono što nam donesu. I dok smo išli prema šumi koja se graničila sa našim školskim dvorištem, brzo smo zaboravili na loše vremenske prilike, jer su se štapovi pretvarali u konje, stabla su postajala zamkovi, i mi smo se uživljavali u igru pretvaranja.

U to vreme, istraživanja o pozitivnim efektima prirode na dobrobit dece (i odraslih, kad smo već kod toga) bila su u povelju, ali odrasli u našim životima su još uvek instinktivno znali koje su prednosti šetnje šumom. Da ih je neko pitao zašto nas teraju da se igramo napolju svaki dan, odgovor bi verovatno bio jednostavan koliko i očigledan: „Zato što je svež vazduh dobar za vas.“

Skandinavska kultura usredsređena na prirodu, oličena u terminu *friluftsliv* (što bi u slobodnom prevodu moglo da bude „život na otvorenom“), nije samo zbir svih aktivnosti na otvorenom u kojima ljudi učestvuju. To je način života koji se i danas smatra ključnim za podizanje zdrave, dobro formirane i ekološki svesne dece. Kako su se pojavila istraživanja koja podržavaju zdravstvene prednosti vremena koje provodimo u prirodi, za sve veći broj škola i vrtića u Skandinaviji vreme na otvorenom postaje prioritet. Pauza ili odmor, koji se uglavnom provodi napolju, već čini oko 20% školskog dana u Švedskoj. Mnoge škole takođe sve više nastavnog vremena provode napolju. Šumske škole – vrtići u kojima deca provode veći deo dana napolju, tokom cele godine – sve su popularniji izbor među roditeljima koji vole prirodu.

U Švedskoj priroda nije apstraktan pojam o kom se uči samo na Dan planete Zemlje i posredstvom udžbenika punih pčelica i leptirića. To je sastavni deo svakodnevnog života. Svakodnevna interakcija sa prirodom pomogla je tome da se mnoga deca, uključujući i mene, pretvore u strastvene zagovornike životne sredine. Nije iznenađujuće to što je Skandinavija takođe svetski lider kada je reč o obnovljivoj energiji, reciklaži i održivom životu.

Sve dok se nisam preselila u SAD i dok nisam i sama dobila decu, koncept svakodnevnog igranja napolju bio mi je toliko uobičajen da sam mislila da je to bila univerzalna roditeljska praksa. Ali kako su moja deca rasla, a ja se zaticala na mnogim opustelim igralištima, i leti baš kao i zimi, počela sam da shvatam da igranje na otvorenom ovde nije uobičajeno – bar ne više. Iako većina roditelja i vaspitača prepoznaje prednosti nestrukturirane igre na otvorenom, istraživanja pokazuju da se ova generacija dece igra napolju znatno manje nego što su to činili njeni roditelji. Jedna studija preseka, kojom je bilo obuhvaćeno četiri miliona dece u SAD, pokazala je da otprilike polovina predškolaraca nema svakodnevno vreme za igru na otvorenom, iako Američka akademija za pedijatriju preporučuje podsticanje „dece da se što više igraju napolju“. Starija deca ne prolaze mnogo bolje, a digitalna zabava sada pojedje skoro pedeset tri sata njihovog vremena svake nedelje. I do trenutka kada dođu u tinejdžerske godine, samo 10% američke dece izjavljuje da svakog dana provodi vreme napolju, prema organizaciji *Očuvanje prirode*.*

U međuvremenu, mnoge škole skraćuju školske odmone kako bi ugurale više potrebnih instrukcija u dan u kom već nije bilo slobodnog vremena, čak ni za najmlađe učenike. Gradovi zabranjuju sankanje iz straha od sudskih tužbi. Kod kuće, strah od saobraćaja, otmice i same prirode, zajedno sa pomamnim vannastavnim rasporedom, sve više i više dece zadržava u zatvorenim prostorima, gde ona sve više i više zavise od ekrana za zabavu. Ulice i parkovi, koji su nekada bili prepuni dece, sada su pusti. Istovremeno, sve su učestaliji gojaznost, dijabetes, ADHD i drugi problemi u ponašanju, a američka deca sada imaju tri puta veće šanse da će ih lečiti stimulansima i antidepresivima nego njihovi evropski vršnjaci.

* *The Nature Conservancy*. (Prim. lekt.)

A šta ako bi više mališana provodilo dane gledajući prave ptice umesto da igraju *Engri birds* na svojim ajpedima? Šta ako bi više malih vrtlara u zabavištima stvarno moralo da brine o bašti? Šta ako bi više škola povećalo dužinu odmora umesto broja standardizovanih testova? I šta ako bi većem broju dece koja *odigravaju** bilo dozvoljeno da izađu i da se *igraju*?

I dok stojim na ovom opustelom igralištu na ruralnom Srednjem zapadu, odlučujem da je vreme za misiju utvrđivanja činjenica. Prošlo je dvanaest godina otkako sam napustila Skandinaviju i više od dvadeset pet otkako sam tamo bila dete, tako da se kultura od tada nesumnjivo duboko promenila. Da li ljudi tamo još uvek znaju kako da odgajaju zdravu decu koja vole prirodu u svetu koji je sve više okupiran visokim tehnologijama i, ako to čine, kako to rade?

Da li bi Skandinavci, u stvari, mogli da nam otkriju veliku tajnu roditeljstva?

* Prihvaćen termin za engl. *acting out*. U psihologiji odbrambenih mehanizama i samokontrole, „odigravanje“ predstavlja izvodenje radnje koja se smatra lošom ili antisocijalnom. U opštoj upotrebi, izvršena radnja je destruktivna za sebe ili druge. Termin se na ovaj način koristi u lečenju seksualne zavisnosti, psihoterapiji, kriminologiji i roditeljstvu. (Prim. prev.)